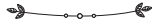

A NAGYENYEDI FŐNIXMADÁR

**ADALÉKOK
A BETHLEN GÁBOR KOLLÉGIUM
TÖRTÉNETÉHEZ**

A NAGYENYEDI FÖNIXMADÁR

**ADALÉKOK
A BETHLEN GÁBOR KOLLÉGIUM
TÖRTÉNETÉHEZ**

A NAGYENYEDI FŐNIXMADÁR

Adalékok a Bethlen Gábor Kollégium történetéhez

© Szerzők, 2016

© Bethlen Gábor Alapítvány, 2016

A kötet megjelenését támogatták:

Bethlen Gábor Alapítvány

Horváth István, Nagyenyed

Felenyedi Református Egyházközség

Szöveget írta: **Dvoráček Ágoston, Gordán Edina, Kapitány-Horváth Zsuzsa, Krizbai Jenő, Szócs Ildikó**

Szerkesztő: **Kapitány-Horváth Zsuzsa**

Nyelvi korrektúra: **Demény Piroska**

Angol nyelvű összefoglalót lektorálta **Caroline Carver**

Román nyelvű összefoglalót fordította **Horváth Mitzi**, lektorálta **Farkas István**

Kommunikáció és PR: **Horváth Mitzi**

Jelenkori fényképek: **Lőrincz Kinga**

A borítót tervezte: **Vass József**

Első előzéklapon a Bethlen Gábor Kollégium az 1849-es pusztítások után (Lukinich, 1926)

Hátsó előzéklapon levő fénykép Lőrincz Kinga felvétele, 2016

Műszaki szerkesztés, tördelés: **Kolcza Máttyás Barna**

Nyomdai munkálatok: **Stúdium Kft., Kolozsvár**

Igazgató: **Tökés Erika**

ISBN: 978-973-0-21401-7

A kiadvány a Bethlen Gábor Alapítvány gondozásában jelent meg

Nagyenyed, 2016

Tartalomjegyzék

SZŐCS IWLDIKÓ	Tisztelt Olvasó!	7
KAPITÁNY-HORVÁTH ZSUZA	Előszó	9
KRIZBAI JENŐ	„Fejedelem, a fundamentum áll!” A Bethlen Gábor Kollégium intézménytörténete	11
KAPITÁNY-HORVÁTH ZSUZA	„A víz szalad, a kő marad...” A Bethlen Gábor Kollégium építéstörténete	31
GORDÁN EDINA	Gondolatok egy könyvtárról A Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár története	65
DVORÁCSEK ÁGOSTON	A Ritkaságoknak és Természeti Dolgoknak Gyűjteményes Háza Gondolatok és tények a Kollégium Múzeumával kapcsolatban	77
SZŐCS ILDIKÓ	A nagyenyedi Bethlen Gábor Kollégium Sziget a szórványban	103
	Néhány szó a szerzőkről, közreműködőkről	121
	Felhasznált irodalom	125
	Pasărea Phoenix din Aiud Anotări pentru istoria Colegiului „Bethlen Gábor” din Aiud	135
	The Aiud Phoenix Findings about the History of Bethlen Gábor College Aiud	137

GORDÁN EDINA

Gondolatok egy könyvtárról

A Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár története

*„A könyvek is, prédái volt tüzeknek,
e polcokon mind-mind újjászületnek,
és bennük ő finom kézzel kutat;
ezernyi év tudása halmozottan,
akár a Corvinában hajdan, ott van –
abból merít jövőendő-álmokat.”*

Jékely Zoltán: *A megszolgált Örökkévalóság*

A tanulmánykötet címe fokozottan igaz a könyvtár történetére is, ami a kollegiummal együtt szintén nem kerülhette el az évszázadok pusztításait. Ahogy azonban a jelen példa is mutatja, mindvégig képes volt a megújulásra,

újrakezdésre. Az alábbiakban felvázolom a könyvtár történetét érintő legfontosabb eseményeket, és bemutatom a jelenlegi állomány néhány értékesebb darabját.

A könyvtár működésének kezdete a Collegium Academicum gyulafehérvári megalakulásával egy időre tehető. A nagymértékű iratpusztulás miatt a kezdeti időszakról sajnos nagyon kevés információ áll rendelkezésünkre. Bethlen Gábor fejedelem művelődéspolitikájában jelentős szerepet töltött be a tehetséges fiatalok képzése, a helyi értelmiség utánpótlása. A Collegium Academicum megalapításával ezt a célt kívánta szolgálni, az anyagi és intézményi háttér megeremtésével pedig biztosította fennmaradását napjainkig. A minőségi oktatás nem nélkülözhetett egy könyvtárat. A fejedelem ezért saját könyvtárát bocsátotta a kollégium használatára. A kollégium működésének első éveiben nem rendelkezhetett jelentősebb saját könyvtárral, így elsősorban a fejedelmi könyvtárra támaszkodtak. Ugyanakkor elkezdődött egy saját, belső használatú kollégiumi könyvtár gyarapítása is.

Bethlen Gábor könyvtáráról az első említés Háportoni Forró Pál *Quintus Curtiusnak ... historiai* (Debrecen, 1619)¹ ajánlásában olvasható, amelyet a fejedelemhez címzett. Melotai Nyilas Mihály *Speculum Trinitatis* (Debrecen, 1622)² című műve előszavában szintén megemlékezik Bethlen Gábor könyvtáráról. Könyvtárát és tudománypártoló tevékenységét Mátyás királyéhoz hasonlították kortársai.³ A kollégium alapítása után a fejedelmi könyvtár jellege is megváltozott, nyilvános könyvtárrá vált, és az állománygyarapítás elsősorban a kollégium érdekeit szolgálta, csak másodlagosan a fejedelem igényeit.

A fejedelem maga is könyvszerető hírében állt, a bibliát huszonhatszor olvasta el. Utazásai során is magával vitte kedvenc könyveit, amelyeket egy erre a célra kialakított kocsin szállított. Nagy valószínűséggel ezt tekinthetjük az első hazai mozgó könyvtárnak.⁴

Bethlen Gábor könyvtárából négy kötet maradt fent napjainkig. Két kötetet az Erdélyi Múzeum–Egyesület Könyvtára őriz, amely jelenleg a kolozsvári Lucian Blaga Központi Egyetemi Könyvtár kezelésében van. Abraham Ortelius *Theatrum orbis terrarum* (Antwerpen, 1592) című művére Szabó Károly figyelt fel először, amely 1608-ban került a fejedelem tulajdonába. A másik kötet Antonius de Guevara *Horologium principium, sive de vita M. Aurelii imp. libri III. ...* (Leipzig,

1 RMNy 1174.

2 RMNy 1262.

3 VITA 1986 p. 18–20.

4 TOMBOR 1962/4 p. 322–323.

Hegessipus: Egesippi historiographi (...) 1522
(Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Th. 158)

1624)⁵, amelynek előtábláján a fejedelem supralibrosa található és Kelemen Lajos adománya révén került az Erdélyi Múzeum–Egyesület Könyvtárába.⁶ A harmadik kötet az egykori fejedelmi könyvtárból Alvinci Péter *Itinerarium catholicum* (Debrecen, 1616)⁷ című műve, amelyet a szerző a fejedelemnek dedikált jelenleg a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtár és Információs Központ gyűjteményében található.⁸ A Sárospataki Református Kollégium Tudományos Gyűjteményeinek Nagykönyvtára őrzi felesége, Károlyi Zsuzsanna temetésekor elhangzott beszédek nyomtatott változatát, amely Gyulafehérváron jelent meg 1624-ben Keserű Dajka János és Bőjthi Veres Gáspár szerkesztésében.⁹ A könyv díszes, reprezentatív kötéssel rendelkezik, a fejedelem supralibrosával az előtáblán.¹⁰

A fejedelmi könyvtár első ismert könyvtárosa Barsi Mihály (1594–1647) volt, aki 1628-tól kezdődően töltötte be ezt a tisztséget. Az Erdélyi Káptalan Levéltárában fennmaradt díjlevél évi fizetését 100 forint készpénzben határozta meg további juttatásokkal együtt.¹¹ Bethlen Gábor halála (1629) a fejedelmi könyvtár és a kollégium életében is jelentős változásokat eredményezett. I. Rákóczi György fejedelem a sárospataki kollégiumi és családi könyvtár támogatását előbbre valónak tartotta a gyulafehérvári kollégiumnál. Uralkodása első éveiben a fejedelmi könyvtár és kollégium működése a Bethlen ideje alatt megszokott rendben zajlott.¹² 1631-től Barsi Mihály a fejedelmi könyvtár gondozásán kívül a levélkeresői feladatokat is ellátta.¹³ A gyulafehérvári fejedelmi könyvtár jelentősége ezzel együtt csökkent, 1634-től I. Rákóczi György az új könyveket már a sárospataki könyvtárba irányította, illetve az egykori Bethlen-könyvtár néhány darabja is ide került. Ekkor kezdődhetett el a fejedelmi és a kollégiumi könyvtár különválása is, utóbbi ekkor kapott nagyobb hangsúlyt, és indult gyarapodásnak.¹⁴

Johann Heinrich Bisterfeld gyulafehérvári tanár végrendeletében könyvtárát lányára hagyta, aki azonban 1655-ben elhunyt. Bisterfeld meghagyta, hogy lánya halála után könyveit a kollégium örökli, azzal a kikötéssel, hogy unokaöccse Peter

5 HOTEA – KOVÁCS – SOPORAN 2007 nr. 289.

6 VITA 1965/3 p. 225.

7 RMNy 1104.

8 KOVÁCS – KULCSÁR 1969/4 p. 376.

9 RMNy 1306.

10 SZENTIMREI 1974/1–2 p. 29–32.

11 GÁLFI 2015 p. 174.

12 JAKÓ 1976 p. 201–202.

13 GÁLFI 2015 p. 118.

14 JAKÓ 1976 p. 202.

Wiederstein kiválogathatja a neki tetszőeket.¹⁵ Könyvtárának egy része biztosan a kollégiumhoz került, egy része azonban tanártársaihoz és Halici Mihályhoz. Alstedt, Piscator és Bisterfeld egymás rendelkezésére bocsátották könyveiket, szabadon hozzáférésük volt a fejedelmi, kollégiumi és tanártársaik magánkönyvtárához is. Ez is érzékelteti, miért nem lehet éles határvonalat húzni ezen könyvtárak közé és elkülöníteni azokat. Könyvtáraik keveredtek, ezzel magyarázható, hogy Alstedt kéziratai Bisterfeld révén később Halici Mihály tulajdonába kerültek át. A halála után készített könyvjegyzék 247 tételt tartalmaz, amely alapján készült könyvtárának rekonstrukciója Viskolcz Noémi szerkesztésében.¹⁶

A következő adatunk a kollégium könyvtáráról 1656-ból származik, az iskola-törvényekben először kerül említésre a kollégium könyvtára és annak használati feltételei. Meghatározták, hogy könyvtárost és alkönyvtárost az iskola tagjai közül válasszanak, akik esküt tettek munkájuk elkezdésekor. A könyvtár szétszóródását igyekeztek megakadályozni, így aki Gyulafehérvártól négy mérföldnyi távolságra lakott nem kölcsönözhetett könyvet a kollégium könyvtárából.¹⁷ A könyvtár állományáról és nagyságáról sajnos nincsenek adataink. A gyulafehérvári fejedelmi nyomda utolsó nyomtatványában Isaac Basire kéziratos bejegyzésében 20 000 kötetre becsülte a gyulafehérvári könyvtár nagyságát.¹⁸ Ezt azonban mindenképp túlzónak tartjuk.

A kollégium és könyvtár működését azonban derékba törte a 1658 évi török-tatár csapatok pusztítása Gyulafehérváron. Szalárdi János krónikája nyomán sokáig az élt a köztudatban, hogy a kollégiumi és fejedelmi könyvtár egésze elpusztult 1658-ban, illetve nem tettek különbséget a kettő között. Szalárdi leírja, hogy a gyulafehérvári székesegyház sekrestyéjébe falazták be a könyvtárat és levéltárat. Kintről, az egyik ablakon keresztül pedig Pápai János is bemászott a befalazott helyiségbe. A török-tatár csapatok azonban felfedezték a rejtékhelyet, Pápaiat elfogták, míg a könyveket és levéltári iratokat megsemmisítették.¹⁹ Basirius a fejedelemhez írt 1658. augusztus 22-i levelében szintén arról írt, hogy a fejedelmi könyvtárat befalazták, és a kollégiumi könyvtár biztonságba helyezésével foglalkoznak jelenleg.²⁰ Taraczközi Ferenc a levéltári iratok és könyvek egy részét Nagyszébenbe menekítette még a támadás előtt, így a

15 ZIMMERMANN 1893 p. 171–175.

16 VISKOLCZ 2003 p. 72–80.

17 TÖRÖK 1927/4 p. 123. – MTA KIK Kézirattár Egyh. és Bölcs. 2° 19. sz., 35 f. v.

18 BASIRE 1657.

19 SZALÁRDI 1980 p. 439.

20 KROPF 1886 p. 70–71.

fejedelmi könyvtár és levéltár Gyulafehérváron maradt része – amit a Rákócziak nem szállítottak el Sárospatakra – pusztult el és nem a teljes gyűjtemény.²¹ Isaac Basire saját könyveit szintén Szebenbe menekítette Taraczközi Ferenc segítségével 1658-ban. Még a török–tatár csapatok megérkezése előtt elhagyta Gyulafehérvárt, majd II. Rákóczi György halála után 1661-ben visszatért Angliába. Ingóságainak és könyveinek egy része azonban Szebenben maradt. Később több levélben is kérte, hogy küldjék utána Angliába. Taraczközi Ferenc azonban többszöri felszólítás után sem küldte el azokat.²² Taraczközi és Basirius halála után, 1678-ban Apafi Mihály fejedelem a gyulafehérvári requisitorral Nagyenyedre hozatja Basirius könyveit.²³

Az első részleges könyvtári katalógus 1676-ból származik, amely Ölyvesi Balázs könyveit sorolja fel, aki a kollégiumnak adományozta könyvtárát. A könyvtár első nagy katalógusát 1679-ben vagy 1680-ban készítették. A korabeli gyakorlattól eltérően égtájak szerint elrendezést alkalmaztak: Theca Australis, Theca Septentrionalis minor és major, Theca Occidentalis és Theca Orientalis minor, illetve a hozzá kapcsolódó appendixek. Ez volt az alapja a további csoportosításnak. 1533 kötetet soroltak fel, de valószínűsíthető, hogy ekkor már nagyobb gyűjteménnyel rendelkezett a kollégium. A második szempont a proveniencia szerinti beosztás volt. Az első adományozó Csernátóni Pál volt, akinek 119 könyvét említik.²⁴ Továbbá Isaac Basire 66 kötetét sorolják fel, akiknek könyvtárát a Theca Orientalis minorba sorolták be.²⁵ A harmadik csoportosítási szempont a hordók szerinti, amelyet az 1685-ben keletkezett könyvjegyzék összeállításakor alkalmaztak. Hét hordót tüntettek fel, amelyeket a görög és a latin abc betűivel jelöltek, és a törzskönyvtárat helyezték el bennük. Az 1680-as évek zavaros eseményei miatt a könyvtárat többször is menekíteni kellett. 1685-ben a császári csapatok hírére Nagyszebenbe menekítették, ahonnan 1687-ben került vissza. 1687 őszén azonban már ismét Nagyszebenben voltak a könyvek, amelynek egy része 1689-ban került vissza a kollégiumba. A következő katalógustörödék 1688-ból maradt fenn.²⁶

Bánffy Zsigmond főgondnok enyedszentkirályi birtoka jövedelmének tizedrészét ajánlotta fel, amelyet életében a könyvtár bővítésére fordítottak. A könyvtár a 17. század második felében a Miriszló utcában levő Váradiféle házban kapott

21 HERPEI 1961/2 p. 170–172.

22 NAGY 1883/5–6 p. 259–266.

23 MNL OL XIV/2/47.

24 Erdélyi könyvesházak II. 1991 p. 118–119.

25 MONOK – NÉMETH 1992/3 p. 256–264.

26 Erdélyi könyvesházak II. 1991 p. 118–190.

helyet az auditoriummal együtt.²⁷ Pápai Páriz Ferenc a közeljövőben kiadásra kerülő kollégiumtörténetében²⁸ 1600 kötetre becsülte a könyvtár állományát. Kéziratának másolata megtalálható a könyvtár mai állományában.²⁹

A Rákóczi-szabadságharc eseményei miatt 1706-ban ismét hordókban menekítették a könyveket, amely során a pakolás rendjét is feljegyezték. Az ajtónál állt egy számláló, az egyik segítéje hordta a könyveket, a másik pedig elől számolta a katalógus alapján. A harmadik segíté a hordónál számolta meg a könyveket, utána pedig tíz-tíz diák két órán keresztül hordta azokat.³⁰ A könyvtár azonban így sem került el a pusztítást. 1707-ben Rabutin csapatai megtalálták és elpusztították a kollégium pincéjében elrejtett értékeket.³¹ Enyedi István 1710. április 30-i, Teleki Sándor főgondnoknak címzett levelében arról számolt be, hogy a könyvtár mintegy háromnegyede elpusztult.³²

A szatmári béke megkötése után, az angliai adomány kamata révén hozzákezdnek az új kollégium építésének, ami 1738-ra készült el teljesen. Ekkor készült el az Ókollégium nyugati szárnya, ahova áthelyezték az auditoriumot és a könyvtárat a Miriszló-utcai épület emeléről.³³

A könyvtár jelentős károkat szenvedett a Rákóczi-szabadságharc folyamán, a 18. század során azonban több jelentős adomány is gazdagította a könyvtár állományát. Az első nagy adományt Teleki József főgondnok és felesége Árva Bethlen Kata tette. Árva Bethlen Kata könyvtára külön értéket képviselt, nagy részben magyar nyelvű könyveket tartalmazott és Magyar Theca név alatt lettek elhelyezve a könyvtárban. Könyvtáráról több jegyzék is készült³⁴, amelyek alapján sikerült rekonstruálni egykori könyvtárának állományát.³⁵ Teleki József adományát szintén külön helyezték el a Telekiana Theca név alatt. Bod Péter könyvtára halála után árverésre került a kollégiumban, azonban még életében 41 kötetet adományozott a könyvtár részére. Borosnyai Nagy Márton orvos adománya a Borosnyaiana Theca név alatt

27 MUSNAI 1936 p. 47.

28 PÁPAI PÁRIZ Ferenc: *Illustris Collegii Bethleniani Albano – Enycdiensis Origo et Progressus* – RÁCZ 2015/3 p. 44

29 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár Történelmi Levéltára II. 1.

30 Erdélyi könyvesházak II. 1991 p. 120.

31 NAGY 1947 p. 9.

32 Erdélyi könyvesházak II. 1991 p. 194.

33 ORBÁN 2007 p. 255–256.

34 LUKINICH – KÖBLÖS 1907/1 p. 29–48. – BENCZÚR 1912/2 p. 162–190. – SZABÓ 1997/2 p. 240–241. – MÁRZA 2002 p. 401–422.

35 SIMON – SZABÓ 1997

lettek elhelyezve 1738-ban. Hagyatéka 176 orvosi és természettudományi munkát számlált, amelyből ma csupán két kötetet őriz könyvtárunk.³⁶ Zágoni Gábor orvos könyvadománya lévén jött létre a Medica Theca 1787-ben, tovább gyarapítva az orvosi és természettudományi könyvek számát a gyűjteményben. Nem tudjuk pontosan mekkora könyvtárral rendelkezett, a könyvtár jelenlegi állománya húsz kötetet őrzött meg ebből.³⁷ Bánffy Zsigmond főgondnok jogi könyveket ajándékozott a könyvtárnak, amelyek szintén külön lettek elhelyezve a Banffyana Theca név alatt. Könyvadományokkal gyarapították még a gyűjteményt Pápai Páriz Imre, Ajtai Abód Mihály, Bethlen Elek, Benkő Ferenc, Báróczi Sándor és Kovács József is.³⁸

A 18. századi könyvvállományról két katalógus tájékoztat. Az 1752-ben készült katalógus 4700 tételt sorol fel. A könyvek leírása betűrendben történik, a besorolás pedig szerző szerint. Néhány esetben a cím alapján került ábécé sorrendbe, így előfordul, hogy ugyanazon kötet két helyen is szerepel a katalóguson belül. A szerzőt és a rövidített címleírást a raktári jelzet követi. A könyvek kilenc nagy tékába lettek elrendezve: Theca prima meridionalis, Theca secunda meridionalis, Theca prima septentrionalis, Theca secunda septentrionalis, Theca prima orientalis, Theca secunda orientalis, Theca tertia orientalis, Theca Borosnyaiana, Theca Telekiana, Theca Banfiniana. Ezen nagy csoportokon belül jelölték, hogy a könyv alulról számítva hányadik polcon és a soron belül hol helyezkedik el.³⁹ Az 1764-es katalógus összesen 5014 tételt tartalmaz, amelyet Kisbaconi Benedek András állított össze. Ugyanazon rendszer szerint készült, mint az 1752. évi katalógus.⁴⁰ 1796-ban Benkő Ferenc a könyvtár állományát 4955 kötetre becsülte.⁴¹ Az ő leírásából tudjuk, hogy ekkor különítették el a kéziratokat, és helyezték el az erre a célra készített két “üveges tékában”. Bodola János könyvtáros-professzor idejében a kéziratár Bod Péter, Hermányi Dienes József, Benkő József és később Báróczi Sándor kézírataival gyarapodott.⁴²

Kazinczy Ferenc 1816. évi látogatásakor a könyvtár állománya 8000 kötetet számlált. Benkő Ferenc ezer könyvet és ezer forintot adományozott, amelynek kamatjából új művekkel gyarapíthatták a gyűjteményt.⁴³ Szász Károly szerint 21 060,⁴⁴

36 RÁCZ 2002/1–2. p. 39–44.

37 VITA 1961 p. 169–173.

38 NAGY 1947 p. 10–11.

39 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, MS 192. – DANKANITS 1959/3 p. 42–43.

40 Muzeul Național Brukenthal, MSS. 10. – MONOK 1999 p. 129–130.

41 BENKŐ 1800 p. 30.

42 JAKÓ 1976 p. 210. – BENKŐ 1800 p. 36.

43 KAZINCZY 2013 p. 316.

44 P. SZATHMÁRY 1868 p. 286.

Vajna Antal szerint 50 000, míg Kemény Gábor szerint 36 000 kötetet számlált a könyvtár állománya 1849-ben.⁴⁵ 1849. január 9-én bekövetkezett sajnálatos események során a könyvtár jelentős része elpusztult, elkallódott. Mintegy 500 kötetet sikerült megmenteni az enyészettől, és került vissza a könyvtárba, ahol ma is megtalálhatóak.⁴⁶ Számos adományozó igyekezett a kollégium könyvtárát ismét nagyvá tenni. Zeyk Károly főgondnok teljes ajtonyi könyvtárát a kollégiumnak adományozta 1852-ben. Salamon József, Herepei Károly, Nemegyei János, Gáspár János, Mester Károly, Malom Károly, Tompa Ádám, P. Szathmáry Károly, Kocsis Mihály, Incze Simon, Cseresznyés György és még sokan mások adományaikkal gyarapították a könyvtár állományát.⁴⁷ Az 1850-től vezetett leltárkönyv 35 adományozó nevét örököltette meg. A könyvtár állománya így 1877-re elérte a 9600 kötetet.⁴⁸ Mikó Imre főgondnok fiának szánt reprezentatív klasszika-filológia könyvtárát a könyvtár örö-

költe 1863-ban, gyermeke halála után. Főleg ókori görög és római szerzők műveit, ősymotatványokat, 1800 előtt megjelent értékes nyomtatványokat tartalmaz. A kötéstáblák belső oldalára ragasztotta ex librisét, amelyen címere és az alábbi jelmondat szerepel: *“Et facere et pati fortia.”* Aranka György hagyatékából mintegy háromezer történelmi és irodalmi könyvet vásárolt meg a könyvtár részére.⁴⁹

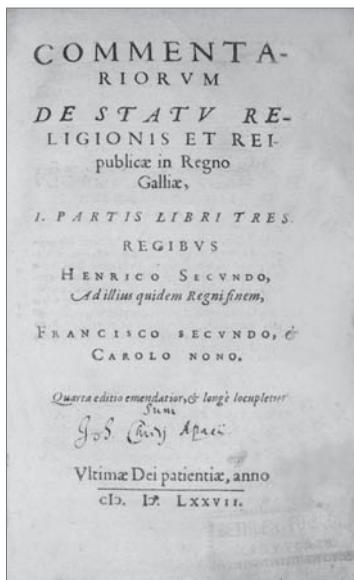
45 SZILÁGYI 1891 p. 17.

46 NAGY 1947 p. 15–16.

47 VITA – TURNOVSZKY 1957 p. 12.

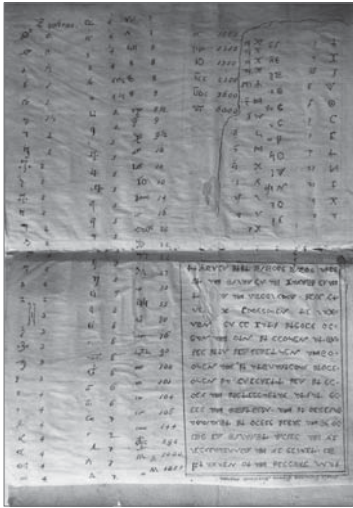
48 MIHÁLYI 1884/1–6 p. 88–90.

49 VITA 1983 p. 186–187.

Commentariorum de statu religionis et rei publicae in Regno Galliae (...) 1577. (Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Th. 893.)

A NAGYENYEDI FÖNIXMADÁR

Rovásírás ábécé és a Miatyánk rovásírással
(Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár,
MS 269.)

kapuit az olvasók előtt. 1948-ban a könyvtárat a kollégium épületével együtt államosították. 1952-ben a könyvtár külön intézménnyé vált a kollégium épületén belül a helyi Néptanács fennhatósága alatt. 1957-től a kolozsvári „Lucian Blaga” Egyetemi Könyvtár zárt fiókkönyvtáraként működött tovább.⁵² 1989 után a könyvtár a szélesebb látogatóközönség előtt is megnyitotta kapuit, megszüntetve a korábbi korlátozásokat számos tudományos munka létrejöttéhez járult hozzá. 2005-ben visszakerült az Erdélyi Református Egyházkerület gondozásába.

A könyvtár felújítása 2013 szeptemberében vette kezdetét. Ennek során korszerűsítették a fűtési rendszert, saját hőközponttal ellátva azt. A raktárban és az olvasóteremben tisztasági festés zajlott. Az olvasóteremben, a régi festékréteg

A nagykönyvtár mellett egy ifjúsági könyvtár is a tanulók rendelkezésére állt, amelyet maguk alapítottak, és saját költségen gyarapítottak. 1876-ban 1183 kötetet számlált az ifjúsági könyvtár állománya, amely főleg szépirodalmi műveket tartalmazott, de itt voltak megtalálhatóak a gyakran használt teológiai kézikönyvek is. Az állomány gyarapítására szakonként évente 50 forint állt rendelkezésre. A könyvtárat egy erre kijelölt tanár felügyelte, munkáját pedig egy idősebb diák segítette alkönyvtárosként.⁵⁰ 1885-ben a könyvtár állománya 17860 kötetet számlált, míg 1912-ben már elérte a 40 156 kötetet.⁵¹

1944-ben az olvasóteremben orosz katonákat szállásoltak el. Az olvasóteremi könyveket ideiglenesen a fejedelmi palotába szállították át, míg a szovjet városparancsnok bezáratta a raktárat, így mentve meg a könyvtárat egy újabb pusztulástól. 1946-ban nyitotta meg újra

50 MIHÁLYI 1884/1–6 p. 90–92.

51 ERDÉLYI 1912/2 p. 147.

52 KÉKI 1986 p. 13–15.

lekararása után előkerült egy 19. század végi mennyezeti freskó. Valószínűleg a kommunizmus idején lemeszelték, aminek létezéséről az utókor megfeledkezett. Ennek restaurálását Ferenczy Botond végezte el. A villanyhálózat is teljesen megújult. A biztonsági berendezést is modernizálták. A nyílászárók és ajtók felújításra kerültek, a bejárati ajtót pedig kicserélték. Az olvasóterembe cserfából készült padló került. Az olvasótermi bútorzatot is a megváltozott körülményekhez fogjuk igazítani, új berendezés kerül a régi helyére.

A könyvtár mai állománya mintegy 70 000 kötetet számlál. Ezek közül csupán néhány értékesebb dokumentumot emelnék ki. A gyűjtemény legrégebbi darabja Duns Scotus *In quartum librum sententiarum opus* című munkája, amely 1474-ben jelent meg Strassburgban és Teleki József adományozta a könyvtárnak. A kolligátumkötet tartalmazza még Aquinói Szent Tamás *Suma de quo liber* ugyanazon évben Nürnbergben megjelent munkáját is. Kiemelendő Johann Heinrich Bisterfeld egykori könyvtárának két kötete,⁵³ amely mindhárom pusztítást túlélte.⁵⁴ A teológiai gyűjteményben található Apáczai Csere János könyvtárának egy darabja.⁵⁵ Egykori könyvtárának mindössze 36 kötetét ismerjük.⁵⁶ Kiemelendő még Tofeus Mihály, református püspök egykori könyvtárának egy darabja.⁵⁷ A kolligátumkötet több székelvény tulajdonos után került Tofeushoz, aki a címlapra jegyezte fel

53 PATRIZI 1572 – SERESS 1629

54 VITA 1986 p. 28.

55 *Commentariorum de statu religionis et rei publicae in Regno Galliae, I. partis libri tres. Regibus Henrico secundo, ad illius quidem regni sinem, Francisco secundo, et Carolo nono. Quarta editio emendatior, et longe locupletior.* [s. l.], [s. typ.], 1577. (Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Th. 893.)

56 BÁN 1960/4 p. 32–22. – SEBESTYÉN 1991/4 p. 377.

57 Hegessipus: Egesippi historiographi inter scriptores ecclesiasticos vetustissimi, de rebus a Iudaeoru(m) principibus in obsidione fortiter gestis, deq(ue) excidio Hierosolymorum, aliarumq(ue) civitatum adice(n)tium, libri V. ... (Interpr.: Ambrosius Mediolanensis), Coloniae, excudebat Iaspar Gennepaeus, 1544. – Eusebius Caesariensis et alii: Ecclesiasticae historiae auctores. Eusebij Pamphili Caesariae Palaestinae episcopi historiae ecclesiasticae lib.X. Vuolfgango Musculo interprete. Ruffini presbyteri Aquileien. historiae ecclesiasticae lib.II Eusebij Pamphili De uita Constantini lib.V. itidem à Musculo latini facti. Socratis Scholastici Constantinopolitani, eodem interprete lib. VII Theodoriti Episcopi Cyri, Ioachimo Camerario interprete. lib.V Hermij Sozomeni Salaminij, Musculo interprete. lib.IX. Theodori Lectoris collectaneorum ex historiae ecclesiasticae lib.II eodem interprete. Euagrij Scholastici, eodem interprete lib.VI., Basiliae, Froben, 1549. – Des Erasmi Rotterodami in novum testamentum ab eodem tertio recognitum, annotations item ab ipso recognitae, et auctario neutiq(ue) poenitendo locupletatae, Basiliae, apud inclitytam Rauracorum, 1522. (Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Th. 158.)

nevét jelmondatával együtt: *M. Tovfaei Per convitia et laudes*. Többi könyvéhez hasonlóan sűrű lapszéli jegyzetekkel látta el a kötetet, az íráskép változása pedig azt mutatja, hogy többször is olvasta azt. A könyvtár állományába Teleki József adománya révén került be.

Értékes forrásanyagnak számít a kollégium és a város között lezajlott török-búza dézsmaper iratanyagának másolata, amely máig feldolgozatlan.⁵⁸ A több, mint fél évszázadon keresztül tartó pereskedés iratanyagán keresztül nem csupán a kollégium és város közötti viharos kapcsolat követhető nyomon, hanem értékes kordokumentum a 17. század végi, 18. századi állapotokról, eseményekről. A könyvtár kéziratára három rovásírásos emléket is őriz. Az első Telegdi János *Rudimenta priscae hunnorum linguae* című művének másolata, amelyet Borberek István jegyzett le 1715-ben.⁵⁹ Telegdi János 1598-ban írt rovásírás tankönyve kézíratos úton gyorsan terjedt és nagy népszerűségnek örvendett. Ennek is köszönhető, hogy a rovásírás nem merült teljesen feledésbe napjainkra.⁶⁰ Telegdi János művének Bod Péter által készített másolata is megtalálható a gyűjteményben, amely a másoló adománya révén került hozzánk.⁶¹ Jean Mabillon diplomáciai írásmintáit tartalmazó kézirat elején található egy rovásírás ábécé és a Miatyánk rovásírással írva. A 18. századi kézirat másolója ismeretlen.⁶²

A könyvtár eseménydús történelme azonban itt nem ér véget. A felújítás után igyekszünk bevonni könyvtárunkat a tudományos körforgásba, ismét megnyitva kapuit a kutatók és látogatók előtt. A könyvtár szolgáltatásait a 21. század követelményeinek megfelelően kívánjuk átalakítani. Az állomány szakszerű feldolgozásával pedig újabb tudományos munkák létrejöttét kívánjuk elősegíteni.

58 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Kézirat, MS 522.

59 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Kézirat, MS 267.

60 SEBESTYÉN 1903/3 p. 253–259. – SÁNDOR

61 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Kézirat, MS 245.

62 Bethlen Gábor Dokumentációs Könyvtár, Kézirat, MS 269.